

TASVIRIY SAN'ATNING IFODAVIY VOSITALARI VA ULARNING SAN'AT TA'LIMIDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI

Qo'shnazarova Gulsanam Tohir qizi

Guliston davlat pedagogika instituti

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

e-mail: goshnazarovagulsanam161@gmail.com,

Ilmiy rahbar: Imomov Fozil Shakarbek o'g'li

Guliston davlat pedagogika instituti,

“San'atshunoslik” kafedrası o'qituvchisi

e-mail: fozilimomov68@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 27.03.2026

Revised: 28.03.2026

Accepted: 29.03.2026

KALIT SO'ZLAR:

*tasviriy san'at, rang,
chiziq, ifodaviy
vositalar, individual
yondashuv, estetik
tafakkur, ijodiy
rivojlanish.*

maqolada tasviriy san'atning ifodaviy vositalari: rang, chiziq, dog', yorug'lik va soya – pedagogik va estetik jihatdan tahlil qilinadi. Rang va chiziqning emotsional ta'siri, rang surtmalarining badiiy ahamiyati, shuningdek grafika san'atidagi shtrix va kontur elementlari orqali tasviriy ifodaning shakllanishi o'rganiladi. Shu bilan birga, san'at ta'limida individual yondashuv va mashhur rassomlar asarlarini tahlil qilish orqali o'quvchilarning ijodiy tafakkuri va estetik didini rivojlantirish metodik jihatdan ko'rib chiqiladi.

Tasviriy san'at insoniyat madaniyatining ajralmas va muhim tarkibiy qismi bo'lib, u jamiyatning estetik qarashlari, badiiy tafakkuri hamda ma'naviy qadriyatlarini aks ettiruvchi asosiy madaniy hodisalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Insoniyat taraqqiyoti davomida tasviriy san'at nafaqat badiiy ijod shakli sifatida, balki estetik tarbiya vositasi sifatida ham muhim ijtimoiy va pedagogik vazifalarni bajarib kelgan. Ayniqsa, zamonaviy ta'lim

tizimida tasviriy san'at o'quvchilarning estetik didini shakllantirish, ularning vizual tafakkuri, badiiy tasavvuri va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi [3:182]. Shu sababli, tasviriy san'atda qo'llaniladigan ifodaviy vositalarni ilmiy jihatdan o'rganish, ularning badiiy obraz yaratish jarayonidagi o'rni va ahamiyatini batafsil tahlil qilish san'atshunoslik hamda pedagogika fanlari uchun dolzarb va istiqbolli ilmiy masalalardan biri sifatida qaraladi.

Tasviriy san'at asarlarida rassom o'zining badiiy g'oyasi, hissiy kechinmalari va estetik qarashlarini turli ifodaviy vositalar orqali aniq va mahoratli tarzda namoyon etadi. Bunday vositalar qatoriga rang, chiziq, shakl, rang dog'i, faktura, yorug'lik va soya munosabatlari kiradi. Mazkur elementlar tasviriy san'at asarining badiiy strukturasi shakllantiradi va undagi kompozitsion yaxlitlik hamda emotsional ta'sir kuchini belgilashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Rassom ushbu vositalardan ustalik bilan foydalangan holda atrof-muhitdagi voqelikni nafaqat realistik tarzda tasvirlaydi, balki unga o'zining mualliflik talqinini ham qo'shadi [1:48]. Natijada, tasviriy san'at asari nafaqat predmetlarning tashqi ko'rinishini ifodalovchi oddiy tasvir sifatida, balki muayyan g'oya, ruhiy holat va badiiy mazmunni mujassamlashtirgan estetik obraz shaklida namoyon bo'ladi.

Tasviriy san'atning eng muhim ifodaviy vositalaridan biri rang hisoblanadi. Rang inson psixologiyasiga bevosita ta'sir etuvchi estetik omil bo'lib, u tasviriy san'at asarlarida muhit, kayfiyat va badiiy obrazning umumiy xarakterini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Rangtasvir san'atida ranglarning o'zaro uyg'unligi, rang kontrastlari, rang g'ammasi hamda issiq va sovuq ranglarning o'zaro munosabati kompozitsiyaning badiiy ifodaviyligini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Ranglar orqali rassom nafaqat predmetlarning tashqi ko'rinishini tasvirlaydi, balki undagi ruhiy holat, estetik kayfiyat va fazoviy muhitni ham badiiy jihatdan ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ranglarning psixologik va estetik ta'siri haqida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ham rangning inson idroki va hissiyotlariga kuchli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi [10:311]. Rangtasvirda ranglarning o'zaro ta'siri, refleks hodisalari hamda atmosfera muhitining ranglarga ta'siri muhim badiiy hodisa sifatida qaraladi. Tabiiy muhitda ranglar yorug'lik manbai, havo qatlamlari hamda atrofdagi boshqa ranglarning aks etishi natijasida o'zgarib boradi. Shu sababli rassom predmet rangini tasvirlashda faqat uning lokal rangini emas, balki fazoviy muhit va yorug'lik sharoitining ta'sirini ham hisobga oladi. Bu esa tasvirning realistikligi va badiiy ta'sirchanligini oshiradi. Ranglarning fazoviy masofaga bog'liq holda o'zgarishi, ya'ni perspektiv rang munosabatlari ham tasviriy san'atda muhim estetik qonuniyatlardan biri sifatida qaraladi [3:184]. Rangtasvir san'atida rang surtmalarining xarakteri ham alohida badiiy ahamiyatga ega.

Rassom rang surtmalarining yo'nalishi, shakli va plastikasini o'zgartirish orqali tasvirning ritmi, dinamikasi va emotsional ta'sirini kuchaytirishi mumkin. Rang surtmalari yordamida predmetlarning fakturasi, material xususiyatlari hamda muhitning umumiy kayfiyati ifodalanadi. Shu bois rangtasvir asarlarida rang surtmasi nafaqat texnik usul, balki muhim badiiy ifoda vositasi sifatida qaraladi. Rang surtmasining individual qo'llanishi rassomning ijodiy uslubini ham belgilab beradi.

Tasviriy san'atning yana bir muhim ifodaviy vositasi chiziq hisoblanadi. Chiziq tasvirlanayotgan predmetning konturini, shaklini va harakatini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Chiziqning turli ko'rinishlari: to'g'ri, egri, yoysimon, to'lqinsimon yoki siniq shakllari tasvirning ritmi va kompozitsion dinamikasini belgilaydi. Chiziq orqali rassom predmetning plastik tuzilishini, fazodagi harakatini hamda umumiy kompozitsion tuzilishini ifodalaydi [8:3]. Ayniqsa grafika san'atida chiziq asosiy ifodaviy vosita sifatida namoyon bo'lib, tasvirning badiiy mazmunini ochib berishda muhim rol o'ynaydi.

Grafika san'atida chiziq bilan bir qatorda shtrix va oq-qora rang dog'lari ham muhim ifodaviy vositalardan hisoblanadi. Shtrixlar yordamida hajm, faktura va yorug'lik-soya munosabatlari ifodalanadi. Shtrixning yo'nalishi, zichligi va ritmi tasvirning umumiy plastikasini belgilaydi. Oq va qora ranglarning o'zaro kontrasti esa tasvirning kompozitsion yaxlitligini ta'minlab, uning emotsional ta'sirini kuchaytiradi [9:4]. Shu sababli grafika san'atida chiziq va shtrixlarning badiiy imkoniyatlarini chuqur o'rganish rassomning professional mahoratini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tasviriy san'atda rang dog'lari ham badiiy obrazni yaratishda muhim vosita hisoblanadi. Rang dog'i predmetning umumiy silueti va rang massasini ifodalaydi. Rassom rang dog'lari yordamida kompozitsiyaning asosiy markazini ajratib ko'rsatishi, tasvirning fazoviy chuqurligini yaratishi hamda kompozitsion muvozanatni ta'minlashi mumkin. Rang dog'larining o'zaro uyg'unligi tasvirning umumiy ritmi va badiiy yaxlitligini belgilaydi.

Tasviriy san'atning ifodaviy vositalaridan samarali foydalanish nafaqat rassom ijodida, balki san'at ta'limi jarayonida ham muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ko'ra, tasviriy san'at darslari o'quvchilarning estetik didini shakllantirish bilan bir qatorda ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga ham xizmat qilishi lozim. Shu sababli ta'lim jarayonida rang, chiziq va dog' kabi badiiy vositalarning nazariy asoslarini o'rgatish bilan birga ularni amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlash muhim hisoblanadi [7:9]. Tasviriy san'at ta'limida mashhur rassomlar ijodini o'rganish va ularning asarlarini tahlil qilish ham katta metodik ahamiyatga ega [2:356]. Bunday tahlillar orqali o'quvchilar rang uyg'unligi, kompozitsiya, chiziq plastikasining badiiy

imkoniyatlarini chuqurroq anglay boshlaydilar. Shu bilan birga ular san'at asarini nafaqat tomosha qilish, balki ilmiy-estetik jihatdan tahlil qilish ko'nikmalariga ham ega bo'ladilar.

Tasviriy san'atni o'qitish jarayonida grafik va chizmachilik fanlarining o'zni ham juda muhim hisoblanadi. Chizmachilik o'quvchilarning fazoviy tasavvuri, mantiqiy fikrlashi va tasviriy tafakkurini rivojlantirishda samarali didaktik vosita sifatida xizmat qiladi. Chizmachilik mashg'ulotlari orqali o'quvchilar shakl va hajmni tahlil qilish, fazoviy munosabatlarni to'g'ri anglash hamda tasvirni konstruktiv jihatdan qurish ko'nikmalarini egallashadi. Bu esa ularning tasviriy san'atdagi ijodiy faoliyatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi [4:45]. Shuningdek, tasviriy san'at ta'limida individual yondashuv texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning ijodiy salohiyatini samarali rivojlantirishda muhim pedagogik omil sifatida e'tirof etiladi. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va badiiy tasavvuri turlicha bo'lganligi sababli, ta'lim jarayonida individual metodlardan foydalanish zarur hisoblanadi. Individual yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy tashabbusi va estetik dunyoqarashini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [5:267]. Bundan tashqari, zamonaviy san'at ta'limida o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Tasviriy san'at o'qituvchisi nafaqat badiiy bilimlarga ega bo'lishi, balki pedagogik va metodik jihatdan ham puxta tayyorgarlikka ega bo'lishi kerak. O'qituvchining ijodiy yondashuvi, innovatsion metodlardan foydalanishi hamda san'at asarlarini ilmiy-estetik jihatdan tahlil qila olishi ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi [11:3]. Shu bois, o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy san'at pedagogikasining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi va bu yo'nalish ta'lim sifati va o'quvchilarning ijodiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shuningdek, tasviriy san'at ta'limida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va individual metodologiyalar o'quvchilarning ijodiy salohiyatini samarali rivojlantirishda katta ahamiyatga ega ekanligi alohida ta'kidlanadi. Har bir o'quvchining qobiliyati, badiiy tasavvuri va ijodiy qiziqishi turlicha bo'lganligi sababli, mashg'ulotlarni individual xususiyatlar asosida tashkil etish ularning mustaqil fikrlashi, ijodiy tashabbusini rag'batlantirishi va o'ziga xos san'at qaratilgan qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi, rang, chiziq, dog' kabi tasviriy ifodaviy vositalardan foydalanish, shuningdek, mashhur rassomlarning asarlarini tahlil qilish orqali o'quvchilarning badiiy tafakkuri, estetik didi va vizual madaniyati sezilarli darajada rivojlanadi [6:318]. Shu nuqtai nazardan qaraganda, san'at ta'limida individual yondashuvlarni qo'llash o'quvchilarning ijodiy tafakkurini kengaytirishga, tasviriy san'at

asarlarini yaratishda mustaqil ijodiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi va ularning san'atga bo'lgan qiziqishi va ishtiyoqini yanada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san'atda rang, chiziq, dog', yorug'lik va soya kabi ifodaviy vositalar rassomning badiiy g'oyasini yetkazishda muhim o'rin tutadi. Rangtasvir san'atida ranglarning uyg'unligi, turli ranglar o'rtasidagi kontrastlar hamda issiq va sovuq ranglarning o'zaro munosabati asarning emotsional va estetik ta'sirini belgilovchi asosiy omillardir. Ranglar yordamida rassom nafaqat predmetlarning tashqi ko'rinishini aks ettiradi, balki ularning ruhiy holati, kayfiyati va yaratgan muhitini ham badiiy ifoda qiladi. Grafika san'atida esa chiziq, shtrix va oq-qora dog'lar tasvirning kompozitsion tuzilishi, ritmi, harakati va dinamikasini belgilovchi asosiy vositalar sifatida xizmat qiladi. Shu bois, tasviriy san'atning ifodaviy vositalarini chuqur o'rganish va ularni maqsadga muvofiq qo'llash rassom ijodining sifatini oshirishga yordam beradi hamda san'at asarlarining estetik va emotsional ta'sirini yanada kuchaytiradi. Bundan tashqari, mazkur vositalarni san'at ta'limi jarayonida tizimli ravishda o'qitish o'quvchilarning ijodiy tafakkuri, estetik didi va vizual madaniyatini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar \ references

1. Хайров, Р. З. "Тасвирий санъат дарсларида иқтидорли ўқувчиларга индивидуал ёндашувнинг илмий методик асослари." Магистрлик диссертацияси. –Т.: ТДПУ 102 (2006).
2. Odiljon, Inoyatov, and Haydarqulova Gulnoza. "TALABALARNI CHIZMACHILIK DARSLARIDA IJODIY–KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH." Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal 2.1 (2024): 355-358.
3. Faxriddinovich, Xamrayev Abubakir. "TASVIRIY SAN'AT FANINING TA'LIM JARAYONIDA SHAXSNI ESTETIK VA IJODIY RIVOJLANTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI." TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.4 (2025): 181-187.
4. Имомов Ф. CHIZMACHILIK FANINING O'QUVCHILARNING SHAXSIY RIVOJIGA TA'SIRI //Свет науки.–2025. – 2025. – Т. 10. – С. 45.
5. Shakarbek o'g'li I. F. CHIZMACHILIK DARSLARIDA INDIVIDUAL YONDASHUV TEXNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA USUL VA VOSITALAR //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2025. – Т. 14. – №. 01. – С. 266-269.

6. Shakarbek o'g'li, Imomov Fozil. "SHAXSGA YO 'NALTIRILGAN TA'LIMNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI." Modern education and development 43.2 (2026): 316-320.

7. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "Interpretation of the Problem of Educational use of Aesthetic Views of Eastern Thinkers in Pedagogical Research." Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL) 3 (2024): 9-9.

8. Shoxista, Y. "TASVIRIY SAN'AT MASHG 'ULOTLARIDA IJODIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH USULLARI." Uz-Conferences, 2023.

9. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "ORGANIZING VISUAL ARTS LESSONS AND ENHANCING THEIR EFFECTIVENESS BASED ON MODERN PEDAGOGICAL REQUIREMENTS." CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY. Vol. 1. No. 5. 2025.

10. Alimjanovna, Yusupova Shokhista. "THE PSYCHOLOGICAL, CULTURAL, AND ARTISTIC FUNCTIONS OF COLORS." Modern education and development 38.4 (2025): 309-315.

11. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "SCIENTIFIC APPROACHES TO ENHANCING TEACHER COMPETENCE IN FINE ARTS CLASSES." CONFERENCE OF INNOVATIVE HORIZONS IN SCIENCE & ENGINEERING. Vol. 1. No. 2. 2025.